

Dzika Polska

W ramach przedstawiania obszarów wchodzących w zakres projektu Dzika Polska (obszarów cennych przyrodniczo i zagrożonych oraz obszarów i miejsc gdzie prowadzone są kampanie) prezentujemy bioregiony Noteci, Puszczy Noteckiej i rzeki Debrzynki.

I. Dolina Noteci

Noteć jest drugą co do wielkości rzeką Wielkopolski, jej długość całkowita wynosi 361 km. Dolina Noteci zajmuje obszar ok. 865 km², z czego aż 760 km² przypada na rozległy obszar pradolinowy (fragment glacialnej Pradoliny Toruńsko Eberswaldzkiej). Dolina jest wyraźnie odgraniczona od terenu przyległego pasmami wzgórz morenowych, różnica wysokości pomiędzy dnem a szczytami wzgórz wynosi zwykle kilkadziesiąt metrów. W Dolinie Noteci wyróżnić można trzy odcinki zasadniczo różniące się między sobą, tj. Noteć Górną, Środkową i Dolną. Odrębność poszczególnych odcinków wiąże się z różnicami w warunkach geomorfologicznych, odmiennych warunkach ogólnoprzyrodniczych oraz sposobie gospodarczego wykorzystania środowiska. Na odcinku Górnej Noteci występuje stosunkowo mało terenów wartościowych pod względem przyrodniczym, poza nielicznymi oczkami wodnymi otoczonymi wilgotnymi łąkami. Szczególną rolę na tym odcinku odgrywają jeziora przepływowe wraz z obrzeżami (zwłaszcza z ornitologicznego punktu widzenia) - jezioro Gopło i Pakoskie. Pierwsze z nich należy do najcenniejszych w Polsce ostoi ptaków wodno-błotnych o randze europejskiej. Odmienny charakter posiada Środkowa Noteć, jest najbardziej płaskim, równinnym obszarem z dużą powierzchnią terenów wtórnie zabagnionych (w wyniku wcześniejszych melioracji i przesuszenia). W obszarze tym szczególną wartością przyrodniczą wyróżniają się oczka wodne pochodzenia antropogenne (torfianki) oraz fragmenty wilgotnych łąk. Największą wartością przyrodniczą wyróżnia się dolina Dolnej Noteci, wynika ona z nagromadzenia na tym odcinku różnorodnych biotopów, tworzących miejscami złożoną mozaikę. Zachowała się tu miejscami dobrze wykształcona terasa zalewowa; na wyniesieniach jej dna występują naturalne i półnaturalne żyzne łąki, zaś w obniżeniach płaty turzyc i manny. Występuje tu znaczna ilość niezmiennych starorzeczy. Nieco dalej od rzeki wykształcone są dość wilgotne łąki torfowiskowe, miejscami jednak znacznie przesuszone i zdegradowane w wyniku prac melioracyjnych. Występują dość licznie stare, zarastające doły potorfowe, które stanowią wartościowe siedliska dla ptaków. Występują również, choć na bardzo niewielkim obszarze fragmenty łągów wierzbowo-topolowych i olchowo-jesionowych.

Szczególne wartości przyrodnicze

Dolina Noteci stanowi niezwykle ważny korytarz ekologiczny o znaczeniu europejskim (łączy bagna Wschodniej Europy z bagiennymi obszarami Zachodniej Europy), wzdłuż niej następuje migracja wielu gatunków zwierząt błotnych i łąkowych (szczególnie ptaków). Szczególna wartość przyrodnicza Doliny Noteci związana jest z panującymi tu na dużym obszarze bardzo korzystnymi warunkami dla bytowania ornitofauny środowisk wodno-błotnych i łąkowych. Stwierdzono tu występowanie 238 gatunków ptaków, co stanowi 59% gatunków notowanych a 66,4% liczby gatunków gnieźdzących się na terenie Polski. Spośród 14 gatunków najsilniej w Polsce zagrożonych wyginięciem bytuje tu aż 10. Łęgowa populacja kulika wielkiego obejmuje aż 43,5% całej polskiej populacji. Dla dalszych 8 gatunków udział w faunie doliny stanowi więcej niż 5% liczebności całej polskiej populacji, liczebność kolejnych 6 gatunków stanowi istotny udział w liczebności na poziomie krajowym. Dolina Noteci wraz z wielkopolskim odcinkiem doliny Warty skupia w sobie znaczny odsetek krajowych populacji wielu gatunków łągowych ptaków wodnych i błotnych, stając się tym samym głównym centrum ich występowania w zachodniej Polsce. Na uwagę zasługuje pradolinowy odcinek doliny odznaczający się dobrze zachowanymi obszarami torfowiskowymi i bagiennymi

występującymi na znacznej powierzchni. Ważną rolę dla zachowania biologicznej różnorodności i tworzenia mozaiki siedliskowej odgrywają twory pochodzenia antropogenno-torfianki po eksploatacji torfu (stare i zarastające) oraz kanały i rowy melioracyjne (te zaniedbane i nie konserwowane). Warte podkreślenia są walory estetyczne krajobrazu niektórych fragmentów doliny, duże deniwelacje, polodowcowe formy morenowe i różnorodność biotopów tworzą niepowtarzalne piękno. W obszarze Doliny Noteci można zauważyć dwie odmienne, i zasadniczo różnie korzystne z przyrodniczego punktu widzenia, tendencje. Po pierwsze na znacznym obszarze nadnoteckich łąk (które stanowią aż 75% powierzchni całej doliny), niegdyś intensywnie eksploatowanych rolniczo, obserwuje się spadek zainteresowania ich wykorzystaniem gospodarczym, a co za tym idzie powolne wtórne dziczenie przestrzeni. Z drugiej strony można zaobserwować lokalnie tendencje do intensyfikacji skali i sposobu rolniczej eksploatacji gruntów, zwłaszcza w obszarach silnie odwodnionych przez melioracje.

Zagrożenia antropogeniczne.

Zagrożenia antropogeniczne są związane przede wszystkim z prowadzeniem gospodarki rolnej i towarzyszącymi jej zabiegami. Najpoważniejszym czynnikiem zagrażającym funkcjonowaniu przyrody w Dolinie Noteci są zabiegi melioracyjne. W początkach naszego wieku znaczna powierzchnia nadrzecznych łąk została zmeliorowana przy okazji prac regulacyjnych i adaptacji żeglugowej Noteci. W wyniku wieloletnich zaniedbań infrastruktura stworzona wówczas przestała spełniać swoje pierwotne funkcje i zaczęła nawet w pewnym stopniu pozytywnie oddziaływać poprzez stworzenie specyficznych siedlisk zarastających rowów, czy wtórne zabagnienie odwodnionych terenów. Na przełomie lat 70-tych i 80-tych powstał kompleksowy program zagospodarowania doliny obejmujący intensyfikację gospodarki rolniczej - zakładał pełną meliorację gruntów, całkowite przekształcenie naturalnych łąk i łągów w sztuczne zbiorowiska łąkowe i pola uprawne oraz likwidację oczek wodnych i torfianek. Pomimo sprzeciwów i kontrowersji program zaczął być realizowany, przystąpiono do prac melioracyjnych. Dalsza realizacja programu ciągle jeszcze jest aktualna, obecnie zaś wstrzymuje ją koniunktura w rolnictwie i brak opłacalności przedsięwzięć. Inne istotne zagrożenia to:

- wiosenne pożary łąk w wyniku umyślnych podpałek - poważne zagrożenie dla wszystkich zwierząt oraz dla zmian w składzie gatunkowym roślin;
- stosowanie pestycydów na terenach uprawnych - zagrożenie dla zwierząt;
- eksploatacja surowców mineralnych (żwirowo-piaszczystych) - deprecjonowanie walorów estetycznych;
- zabudowa mieszkalna.

II. Dolina rzeki Debrzynki

Dolina rzeki Debrzynki położona jest na granicy województw: piłskiego i słupeckiego - zajmuje obszar 1745 ha. Dolina stanowi głęboką rynnę erozyjną pochodzenia lodowcowego, różnice wysokości pomiędzy dnem a obszarem szczytowym wynoszą od kilkunastu do kilkudziesięciu metrów. Długość doliny wynosi ok. 30 km. Rzeka Debrzynka stanowi prawy dopływ rzeki Gwdy - doliny obu rzek również się łączą.

Szczególne wartości przyrodnicze

Złożona geomorfologia i znaczne różnice wysokości spowodowały, że dolina stała się niedostępna dla gospodarki rolniczej, dzięki czemu szata roślinna zachowała półnaturalny charakter. W obszarze doliny wyróżnić można ekosystemy łąkowe, leśne, jeziorne i niewielkie powierzchnie pól uprawnych. Na uwagę zasługuje duża powierzchnia drzewostanów liściastych i mieszanych, w tym fragmenty buczyny pomorskiej. W obszarze doliny występują prawnie chronione murawy kserotermiczne. Licznie bytują tu ptaki, ok. 100 gatunków (w tym kilka ginących i zagrożonych wyginięciem) - dolina stanowi ważny obszar dla ich rozrodu i migracji. Warte podkreślenia są walory estetyczne

krajobrazu. Różne typy ekosystemów łącząc się i wzajemnie przenikając tworzą poczucie panującego ładu, harmonii, dają żywe wrażenia natury estetycznej. Dolina rzeki Debrzynki łącząc się z doliną Gwdy stanowi ważny element w sieci korytarzy migracyjnych, zwłaszcza dla ptaków.

Zagrożenia o charakterze antropogenicznym:

- melioracje łąk;
- mechanizacja prac polowych;
- chemizacja rolnictwa;
- pożary łąk;
- presja turystyczna (w pewnych obszarach);
- przebudowa składu gatunkowego półnaturalnych drzewostanów.

III. Puszcza Notecka (Nadnotecka)

Puszcza Notecka stanowi zwarty kompleks leśny - 2113 km² położony na terenie województw: pilskiego, gorzowskiego i poznańskiego, pomiędzy Notecią i Wartą. Jest największym zachowanym, zwartym obszarem leśnym na terenie zachodniej Polski i jednocześnie jedną z najmniej zurbanizowanych przestrzeni w skali całego kraju. Mała gęstość zaludnienia, brak przemysłu oraz infrastruktury komunikacyjnej sprawiają, że teren ten odznacza się stosunkowo niską antropopresją (poza prowadzoną intensywnie gospodarką leśną i łowiecką). Znikoma penetracja stwarza wyjątkowo dogodne warunki siedliskowe dla zwierząt, choć liczba gatunków jest niewielka, co wiąże się bezpośrednio z małym zróżnicowaniem warunków biotopowych.

Szczególne wartości przyrodnicze

Puszcza Notecka stanowi najwartościowszy i najważniejszy obszar z punktu widzenia ochrony wilka w Polsce zachodniej. Duża powierzchnia zwartych obszarów leśnych, niska penetracja ze strony ludzi, szeroka baza pokarmowa, brak barier w postaci szlaków komunikacyjnych stwarzają dogodne warunki dla bytowania i rozwoju wilka na tym terenie. Puszcza stanowi również istotny element w sieci korytarzy ekologicznych o szczególnym znaczeniu dla wędrujących ssaków.

Zagrożenia

Ponieważ Puszcza Notecka nie odznacza się znaczącymi walorami florystycznymi zagrożenia związane są jedynie z bytującymi na jej terenie zwierzętami. Najważniejsze to:

- rozbudowa szlaków komunikacyjnych - autostrada A3 od zachodu i A2 od południa, które będą stanowiły barierę dla migracji zwierząt i stanowiły bezpośrednie zagrożenie śmierci w wyniku kolizji;
- poszerzanie terenów zurbanizowanych;
- presja turystyczna i rozbudowa związanej z turystyką infrastruktury.

Rafał Kurek
„Ziemia Przede Wszystkim”